

Travaux de numismatique grecques offerts à Georges Le Rider, editat de M. Amandry și S. Hurter, cu D. Bérend, Spink and Son Ltd., London, 1999, ISBN 1-902040-26-0, 450 p. + XI p. + 50 pl.

Foști discipoli – astăzi, la rândul lor, reputați specialiști –, oalegi, colaboratori și prieteni au reunit într-un foarte frumos și masiv tom o serie de contribuții savante, pe care l-au oferit în semn de omagiu eminentului numismat al Greciei antice, Georges Le Rider.

Ceea ce se impune în alcătuirea portretului celui care este considerat urmașul lui Henri Seyrig sunt două coordonate principale: soliditatea tezelor științifice și corectitudinea. Ambele se împletesc și se susțin reciproc. Cu eleganță și înaltă detașare, G. Le Rider a emendat sau chiar a renunțat, după apariția unor noi date, la unele dintre opiniile sale științifice, a acceptat ipotezele bine susținute ale altora și nu de puține ori a declanșat un dialog seren și productiv cu oponenții, totul fiind destinat deslușirii adevărului istoric. Onestitatea sa intelectuală l-a determinat, de altfel, să elimine din lista lucrărilor sale pe acelea din primii ani ai carierei – pe care le aprecia ca fiind depășite, uneori chiar de propriile-i cercetări –, ca și prefetele, notele bibliografice etc.

Circumscrierea preocupărilor sale științifice în jurul numismatiei grecești reprezintă o afirmație foarte generală, întrucât, de fapt G. Le Rider a abordat toate domeniile adiacente acesteia: monedele seleucide și partice, emisiunile macedonene și elenistice, tehnicile monetare antice, dar mai cu seamă chestiunile financiare și economice ale epocii. Sunt atât de importante contribuțiile sale la cunoașterea economiei grecești și elenistice încât, mult timp de acum înainte nimeni dintre cei care studiază istoria lumii grecești nu se va putea dispensa de înțelegerea și utilizarea lor.

Și cele 37 de articole ale volumului de față (al 38-lea cuprinde lista lucrărilor savantului din anii 1956–1999) se axează îndeosebi pe chestiuni legate de numismatica greacă sau elenistică. Din diferite motive nu ne putem opri asupra fiecăreia dintre lucrări, dar vom menționa cel puțin numele autorilor, în ordine alfabetică (cu o singură excepție urmată și de sumar): M. Amandry, C. Arnold-Biucchi, R. Ashton, C. Augé, P. Bernard, C. Boehringer, O. Bopearachchi, A. Burnett, H. Cahn, F. de Callataÿ, A. Davesne, J. Elayi, C. Grandjean, R. A. Hazzard, C. Hersh, R. R. Holloway, A. Houghton, D. O. Klose, D. Knoepfler, L. Lacroix, A. Lemaire, C. Lorber, G. Manganaro, J. Melville Jones, L. Mildenberg, H. Nicolet-Pierre, M. Oeconomides, O. Picard, F. Queyrel, F. Rebuffat, A. Spaer, I. Touratsoglou, H. Troxell, N. Vismara, J. Warren, U. Wartenberg, J. Kagan, U. Westermark și I. Yparoukova.

Subiectele atacate sunt variate și cu implicații multiple: atelierele locale (Nisyros, Canatha, Bactria, Thracia, Bithynia, Laodicea ad Mare ș. a.), statutul juridic al monetizării, contramărcile, greutatea, reprezentările, tipurile, circulația monetară, fiscalitatea etc. În limita preocupărilor mele, voi încerca totuși să mă opresc asupra câtorva articole.

În primul rând, voi reține lucrarea regretatului H. A. Cahn (*Artiste ou magistrat ?*, p. 103–107), în care numismatul elvețian discută semnăturile de pe monedele sicilote și din Grecia Magna (Euainetos, Eukleidas, Kimon, Aristoxenos, Philistron ș. a.), după ce mai mulți specialiști (Kraay, Jenkins, Johnston) au încercat să

demonstreze că ar fi vorba de numele unor magistrați monetari, nu de cele ale unor gravori, cum se admite de mult timp.

Plecând de la tezele lui G. Le Rider, F. de Callatay s-a aplecat asupra legăturii dintre contramărci și fiscalitate (*Fiscalité et monnayage dans l'oeuvre de Georges Le Rider*, p. 109–121). După cum arăta Le Rider, contramarca nu este altceva decât mărturia vizibilă a unei manipulări monetare, al cărei motor l-au constituit întotdeauna taxele de schimb din Antichitatea greacă (cf. *À propos d'un passage des Poroi de Xénophon: la question du change et les monnaies incuses d'Italie du Sud*, în *Kraay-Mørholm-Essays*, Louvaine-la-Neuve, 1989, p. 159–172). Explicația de natură fiscală, care motivează statul să desfășoare procesul de batere monetară, constă în „dreptul suveranului” și „cheltuielile de fabricație”, cărora se adaugă „profitul schimbătorului”. Faptul că statele grecești au căutat să obțină beneficii din emitere nu poate fi negat și, de aceea, dintre ipotezele care explică inventarea monedei, Le Rider preferă pe aceea care consideră că aceasta a apărut din necesitatea susținerii finanțelor publice. Pornind de la aceeași idee, G. Le Rider consideră, că și sfârșitul emisiunilor postume Filip II poate fi explicat în același mod, deoarece Cassandru bate *filipei* pentru Macedonia și *alexandrei* pentru exterior, cu scopul obținerii unui anumit profit din taxa de schimb. Același procedeu a fost folosit și de Audoleon, ca și de Ptolemei sau de Seleuzizi. În cadrul unei economii „închise”, schimbul forțat produce profit și ajută la ținerea sub control a inflației. Legătura dintre masa monetară aflată în circulație și prețul produselor alcătuiește ceea ce economiștii numesc teoria cantitativă a monedei. Prin folosirea unei explicații de natură fiscală pentru toate fenomenele amintite, G. Le Rider se alătură „moderniștilor”, întrucât sugestiile lui Finley, privind nefiduciaritatea monedei antice sau lipsa de lichidități în Antichitate nu mai pot fi susținute.

O altă interesantă contribuție este cea datorată lui C. C. Lorber (*Thessalian countermarks*, p. 221–237), care are drept fundament lot studiile lui Le Rider asupra contramărcilor grecești. În urma examinării unui tezaur de economisire, format din emisiuni tesaliene de argint, autoarea consideră că mărcile de control au fost folosite pentru identificare și garantare, fiind succedate, cronologic, de contramărci, aplicate după lansarea monedelor în circulație. Potrivit opiniilor cercetătoarei californiene, contramărcile garantau titlul și greutatea, dar validau totodată și monedele străine.

J. R. Melville Jones analizează monetăria macedoneană de aur (*Ancient Greek Gold Coinage up to the Time of Philip of Macedon*, p. 257–275). Și el pleacă de la lucrările lui G. Le Rider, pe care încearcă să le ducă mai departe, acceptând ori nu tezele acestuia. Iată câteva din concluziile sale: aurul a fost bătut doar ocazional în monetăriile grecești, iar emisiunile macedonene au cunoscut doar serii foarte mici până la Filip al II-lea (dacă nu cumva multe sunt falsuri moderne, așa cum se

întreabă autorul). Este cunoscut faptul, că până la mijlocul secolului al IV-lea a. Chr., atelierele grecești au bătut îndeosebi argint. Aurul era o marfă de valoare mare, care se putea conserva ușor chiar în emisioni destul de îndepărtate în timp unele de altele (piesele bizantine puteau utiliza aurul din monedele romane, iar acestea, la rândul lor, l-au putut prelua din emisiunile macedonene și elenistice!). Urmând același fir logic, Melville Jones afirmă, cu bune șanse de avea dreptate, că emisiunile de aur erau bani de necesitate (*Notgeld, money of necessity*) destinate unor plăți speciale, cum ar fi, de exemplu, soldele mercenarilor. În același mod s-ar explica și baterea pieselor postume, deoarece destinatarii acceptau doar tipurile monetare cunoscute. În cadrul declanșării procesului de batere a aurului, prestigiul, potrivit autorului, a jucat un rol minor, deși nu pot fi excluse unele excepții (piesele lui Eucratides al Bactriei sau medaliaoanele romane).

Pentru specialiștii rothâni este de mare însemnătate articolul despre tezaurul de monede elenistice, originale și imitații (98 ex.), descoperit în Serbia sau în vestul României (U. Wartenberg și J. H. Kagan, *Some comments on a new hoard from the Balkan area*, p. 395–407). Aproape toate piesele au tăieturile caracteristice tipului Banat (după K. Pink) sau Huși-Vovriești (după C. Preda); de asemenea, peste 50% din exemplare sunt contramărcate. Monedele sunt eșalonate între Filip II și Lysimachos postum (Calchedon). Se crede că teaurizarea s-a încheiat pe la 240 a. Chr., iar îngroparea a avut loc „puțin mai târziu” (greu de susținut fără argumente indubitabile). În mod cert, prezența contramărcilor ridică limita superioară a acumulării. S-a sesizat totodată, că imitațiile au tăieturile aplicate pe revers, în timp ce originalele sunt tăiate pe avers.

Provenite din necunoașterea tuturor cercetărilor în domeniu (se citează doar bibliografia scrisă în limba engleză), o serie de ipoteze ale autorilor pot fi, cel puțin, supuse dezbaterei: baterea și tăierea monedelor au făcut parte dintr-un singur proces oficial; tezaurul reprezintă o parte a circulației monetare din regiune (!?); îngroparea depozitului înainte de 200 a. Chr. nu poate fi asociată cu un eveniment istoric evident (nu este obligatoriu acest lucru, iar alte ipoteze par să nu fie cunoscute autorilor!); lipsa monedelor grecești în tezanrele cu piese Huși-Vovriești poate însemna, că imitațiile respective ori sunt cele mai timpurii (p. 401), ori printre cele mai târzii (p. 402); contramarca formată dintr-un spic de grâu și literele KAA aparține Calchedonului și, în consecință, tetradrahmele postume ale lui Alexandru cel Mare cu această contramarcă trebuie atribuite acestui oraș, și nu Callatisului, cum s-a crezut până acum (G. Poenaru Bordea, M. Price); există o relație sigură între contramărci și tăieturi, deoarece ultimele nu oblitesc pe cele dintâi (proces cu două faze).

Monetăria tracă constituie de mult timp tema de cercetare favorită pentru I. Youroukova. Cunoscuta numismată bulgară reexaminează tezaurul găsit lângă

Velickovo (1937), care avea 10 decadrahme atribuite derronilor (*Sur le monnayage des tribus thraces*, p. 435–439). Autoarea, observând legătura dintre monetăria tribală tracă și cea a regilor odrizi, consideră, că ultima o continuă direct pe prima.

Acestea ar fi câteva dintre contribuțiile care mi-au atras în mod special atenția, fără a neglija faptul, că alți colegi vor găsi și alte studii de maxim interes în acest volum apărut într-o ținută grafică de invidiat.

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA